

шапках, узброеныя даўжэзнымі стрэльбамі. Коні ржалі, імкліва слізгалі па паветры.^{сн} Гэта было захапляльнае, вясёлае і трывожнае відовішча (*Паводле Л. Рублеўскай*).

Пракаменціруйце правапіс выдзеленых спалучэнняў літар.

156. Спішыце спалучэнні слоў, устаўляючы, дзе трэба, літару *i*. Рас-
тлумачце яе наяўнасць або адсутнасць.

Пад ..льдзінай, за..мшэлы валун, знікла ..мгненна, без ..льгот, па ..ржышчы, абяцанні ..лжывыя, па..рваныя кеды, апетыт ..львіны, пры..мчаўся вока..мгненна, раптам ..рва-
нуўся.

157. Спішыце сказы, устаўляючы, дзе трэба, прапушчаныя літары.
Растлумачце правапіс прыстаўных галосных.

1. На пунсовых пялёстках яшчэ ..рдзелі кроплі дажджу (*М. Прохар*). 2. Журботныя вочы хворага на ..мгненне асвят-
ліліся (*А. Аляшкевіч*). 3. Пад страхом шастаў, ..рваў салому
вецер^{сн} (*В. Адамчык*). 4. Машина завуркатала і па..мчалася
назад^{сн} (*В. Гурскі*). 5. Сцежкі і газоны шмат дзе былі размы-
тыя ..мклівымі струменямі вады ў час дажджу (*З. Дудзюк*).

§ 21. Правапіс некаторых спалучэнняў зычных

158. Прачытайце пары слоў.

Па-руску	Па-беларуску
поздний	позні
областной	абласны
счастливый	шчаслівы
сердце	сэрца

Ці адпавядае вымаўленню напісанне выдзеленых спалучэнняў літар
у рускай і беларускай мовах?

У беларускай мове гістарычныя спалучэнні *здн, стн, стл, рдн, рдц* у адпаведнасці з вымаўленнем перадаюцца на пісьме як *зн, сн, сл, рн, рц*: *праязны, кантрасны, жаласлівы, міласэрны, сэрца*.

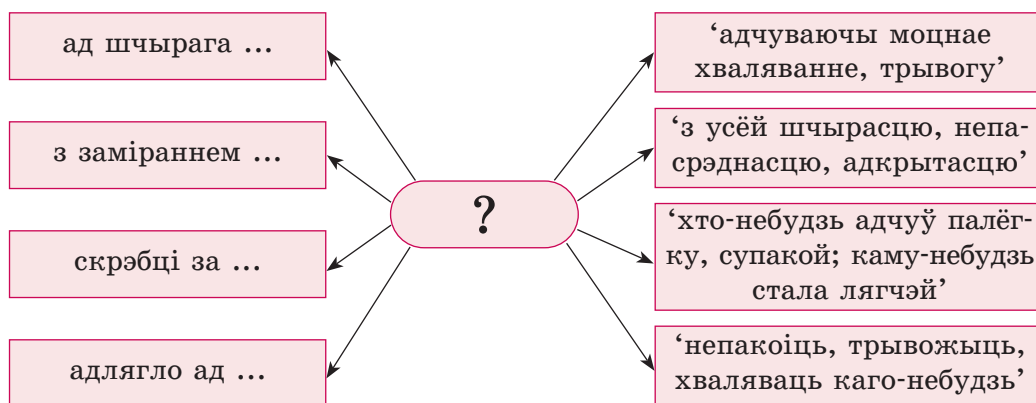
159. Прачытайце тэкст, дайце яму загалолак. Назавіце сродкі сувязі сказаў у тэксце. Пракаменціруйце правапіс выдзеленых спалучэнняў літар.

З заміраннем сэрца згадваю ціхую рэчку майго маленства. І ў гэтай рэчцы, у павольнай вадзе радасна плыве наша кабыла Каштанка, хуткая красуня. А побач з Каштанкай плыве яе сыноч. Такі нясмелы, што мне прыйшлося падштурхнуць яго з пясчанага берага ў ваду.

З павадамі ў руцэ я плыву побач з маткай і сынам. Так-сама шчаслівы (*Паводле Я. Брыля*).

шчаслівы

160. Якое слова прапушчана ў выразх?

Запішыце выразы. Вусна растлумачце іх сэнс. Складзіце з імі сказы.

161. Прачытайце тэкст. Дайце яму заглавак, які перадаваў бы тэму тэксту.

Спішыце тэкст, устаўляючы, дзе трэба, прапушчаныя літары і раскрываючы дужкі.

Канцэрт фартэпі..ннай музыкі павінен быў адбыцца ў ябл..невым са($\partial/\partial z$)е. Слухачы звычайна рассяджаюцца на дв..ры пад дрэвамі. Крэслы выносяць у са(∂/m). У расчыненае ..акно л..ецца музыка.

Пі..ністка пакл..нілася публіцы і ўзяла першы а($кк/к$)орд^{сн}. Дз..ўчына іграла бліскуча, забіраючы ў палон сэр..цы слухачоў. Поз..нія промні со..нца нібы пат..нулі ў нетрах з..млі. Гучаў р..яль, і рытм сэр..ца зліваўся з рытмам музыкі (*Паводле Л. Кебіч*).

162. Запішыце словазлучэнні па-беларуску.

Опоздать на поезд, счастливый день, скоростной интернет, одностный номер, областная поликлиника, радостное событие, сидеть безвыездно, контрастные цвета, капустный лист.

Зрабіце пісьмовы сінтаксічны разбор двух словазлучэнняў (на выбар).

163. У словах кожнага радка вызначце агульную арфаграму. Сфармулюйце правілы, якім падпарадкоўваецца напісанне гэтых слоў.

1. Калоссе, вяселле, узвышша, збожжа, ноччу.
2. Секунда, балерына, педаль, вазелін, бензін.
3. Бібліятэка, піянер*, біяграфія, авіяцыя, піяніна.
4. Радыус, страус, лінолеум, соус, акварыум.

164. Прачытайце тэкст. Вызначце яго стыль. У якім сказе заключаецца асноўная думка тэксту?

Спішыце тэкст, устаўляючы, дзе трэба, прапушчаныя літары.

Сімфонія лета

У пачатку мая гучыць в..сёлая музыка дз..мухаўцоў, якія нагадваюць пырскі со..нца. Іх м..довыя карагоды — уверцюра* да сімфоніі кол..раў і гукаў.

Потым з'яўляюцца на л..сных п..лянах і пя..чаных адхонах даро.. с..рамлівыя зв..ночкі і сінія вало..кі. Для в..сковых хат і г..радскіх кам..ніц рас..цвітае ч..ромха, падобная да дз..ўчынкі ў белай сукена..цы. Гэта яшчэ адна п..шчотная м..лодыя.

У кожнай квета..цы схавана асобная музычная тэма ў сімфоніі лета. І кожная гучыць па-р..знаму (*Паводле Т. Мушыньскай*).

 Напішыце міні-сачыненне (3-5 сказаў) на тэму «Музычная тэма званочкаў (валошак, рамонкаў...) у сімфоніі лета».

165. Прачытайце тэкст. Абгрунтуйце яго падзел на абзацы.

Растлумачце правапіс выдзеленых літар. Падрыхтуйцеся да запісу тэксту пад дыктоўку.

Пасярэдзіне сажалкі разышоўся шырокі круг. Дзімка яшчэ не ўмее закідваць вудачку, каб не патрывожыць вадугу. Хлопец сядзіць і не дышае, бо рыба не любіць шуму^{сн}. Зроблены з гусінага пярэ паплавак* не варухнецца. Дзімка не зводзіць вачэй з белага пярэ.

Вось паплавак падскочыў, прыўзняўся, лёг. Прайшла яшчэ секунда, і раптам пярэ калыхнулася і схавалася ў вадзе.

Дзімка рвануў вудзі́льна, і над сажалкай бліснула серабрыс-
тая маланка.

Дзімку хацелася скакаць ад вялікай радасці, крычаць на
ўсю ваколіцу (*Паводле В. Гардзея*).

Выканайце самаправэрку.

166. Прачытайце верш В. Жуковіча. Раскрыццю якой думкі ён пад-
парадкаваны? У якім сказе яна сфармулявана?

Калядная вячэра

Гэткай смачнае куцці
вы не елі ў жыцці.
І блінцы калядныя
дужа-дужа ладныя.
А кісель, ды аўсяны,
яшчэ лепшы за бліны.
А згатуеце гароху —
з'ясе многа й яшчэ троху.
Селядцы ёсць і **грыбкі** —
пах ідзе ва ўсе бакі.
Пернікі ды булкі з макам
будуць, пэўна, усім да смаку.
Журавінавы* напітак
будзе піцца з апетытам.
Усе стравы сытныя,
надта апетытныя!

Зрабіце фанетычны разбор выдзеленых слоў (парадак і ўзор разбору
змешчаны на форзацы 1).

Знайдзіце ў выдзеленых словах арфаграмы. Пракаменціруйце іх
правапіс.

Раскажыце, якімі стравамі славіцца беларуская нацыянальная
кухня.

167. Прачытайце тэкст. Што перадае загаловак: тэму ці асноўную думку тэксту?

Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Парк Героев

Парк Героев — особое место для жителей Орши. В центре парка возведён один из первых в Беларуси курганов в память о погибших в Великой Отечественной войне. Его название — Курган Бессмертия. У подножия горит Вечный огонь.

В разные стороны от кургана, словно лучи звезды, расходятся шесть аллей. Пять из них носят имена Героев Советского Союза, которые освобождали Оршанщину от фашистов. Шестая — это аллея Неизвестного Солдата. Она посвящена тысячам воинов, погибших в боях под Оршей (По М. Лысенко).

Слоўнік

особый — *асаблівы*

возведён — *узведзены*

погибший — *загінулы*

бессмертие — *бессмяротнасць, нейміручасць*

подножие — *падножжа*

расходятся — *разыходзіцца, расходзіцца*

освобождать — *вызвільняць*

Якое месца, звязанае з падзеямі Вялікай Айчыннай вайны, з'яўляецца асаблівым для жыхароў вашага горада (вёскі)? Чаму?

Правяраем сябе

1. Калі літары *е, ё, ю, я, і* абазначаюць два гукі?
2. Спалучэнні якіх літар беларускага алфавіта абазначаюць гукі [дж], [дз], [дз']?
3. Раскажыце на памяць беларускі алфавіт. Для чаго яго трэба ведаць?

4. Як вызначыць колькасць складоў у слове?
5. У якіх выпадках спалучэнні літар *дж, дз* можна раздзяляць пры пераносе слова?
6. Што такое арфаграма?

168. Прачытайце тэкст. Абгрунтуйце яго падзел на абзацы.

Спартыўныя дасягненні Беларусі

Беларусь *г(о/а)нарыцца* спартыўнымі *дасягне(нн/н)ямі*. І нездарма. Для нашай *н(е/я)вялікай* краіны поспехі ў гэтай сферы значныя! Дарэчы, яны ёсць як у летніх, так і ў зімовых відах спорту.

Напрыкла(д/т), самая тытулаваная *б(е/я)ларуская сп(о/а)ртсменка* ў гісторыі зімовых Алімпійскіх гульняў — чатырохразовая алімпійская *чэмп(іо/іё)нка* па *б(іа/ія)тлоне Дар'я Домрачава*. Ёй першай *сяро(д/т)* жанчын прысвоена *зва(нн/н)е «Герой Беларусі»!* (*З кнігі «Я — грамадзянін Рэспублікі Беларусь»*).

Вусна дапоўніце тэкст інфармацыяй пра дасягненні беларускіх спартсменаў.

Размяркуйце выдзеленыя словы на групы ў залежнасці ад таго, якому правілу падпарадкоўваецца правапіс літар у дужках. Сфармулюйце гэтыя правілы. Запішыце групы слоў, раскрываючы дужкі.

169. Прачытайце верш. Чаму «любіць лазню наш народ»?

Лазня

Ад сяла
І да сяла
Лазні ўзносіцца хвала.
Здыме стому,
Здыме пот —
Любіць лазню наш народ.

Хоць
 Які б ты брудны быў,—
 Ра́жку* **цёплай** захапіў...
 Глянеш:
 Бруду ні сляда,
 Паздымае ўсё вада.
 Возьмеш
 Венік у руку
 Ды пабудзеш на палкў* —
Палягчэе
 Шмат плячам.
 — З лёгкай парай! — кажуць нам.

П. Броўка.

1. Выпішыце радок, у якім перадаецца асноўная думка тэксту.
2. Зрабіце гукавы запіс выдзеленых слоў.
3. Выпішыце з тэксту 3 словы, у якіх літар больш, чым гукаў.
4. Выпішыце з тэксту 3 словы, у якіх літары *е, я* абазначаюць два гукі.
5. Слова *паздымае* падзяліце на склады і для пераносу. Выпішыце з тэксту 3 словы, якія нельга падзяліць для пераносу.
6. Выпішыце з тэксту 3 словы, у якіх адбываецца аглушэнне звонкіх зычных.
7. Да слоў *стома, пот* падбярыце і запішыце аднакаранёвыя дзеясловы, каб назіралася чаргаванне галосных [о] — [а].
8. Якому правілу адпавядае напісанне слоў (*ад*) *сяла, палягчэе, плячам*? Запішыце 3-4 словы з гэтай арфаграмай.
9. Да слова *вада* падбярыце і запішыце 2 аднакаранёвыя словы, каб чаргаваліся гукі [д] — [дз’].
10. Устаноўце адпаведнасць паміж выразамі і іх сэнсам.

1. З лёгкай парай!
2. З лёгкай душой.
3. З лёгкай рукі.

- а) без трывогі і апаскі
- б) пасля чыйго-небудзь пачынання, прыкладу
- в) прывітанне і пажаданне добрага здароўя таму, хто толькі што памыўся ў лазні